

Historian läsnäolo arkielämässä

■ OSSI KOKKONEN

Jukka Rantala ja Sirkka Ahonen: *Ajan merkit. Historian käyttö ja opetus*. Gaudeamus 2015.

Jukka Rantala ja Sirkka Ahonen ovat Helsingin yliopiston historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professoreja. Ahonen on viran emerita, Rantala nykyinen haltija. Molemmat ovat kirjoittaneet laajasti historiallisen ajattelun oppimisesta ja historian käytöstä yhteiskunnassa. *Ajan merkit* onkin kahden kokeneen historiandidaktikon synteesi. Ajankohtaiseksi teoksen tekee se, että vuonna 2016 peruskoulussa ja lukiossa astuvat voimaan uudet opetussuunnitelman perusteet, joissa määritellään historian opetuksen uudet sisällöt ja tavoitteet.

Teoksen ydinyleisö on historianopettajat, joita varten siinä on käytännöllisiä neuvoja opetuksen järjestämiseen. *Ajan merkkejä* ei silti pidä tulkita vain ammatilliseksi käsikirjaksi, vaan se on samalla puheenvuoro historiatiedon luonteesta. Sitä voikin suositella kaikille, jotka joutuvat työssään kysymään itseltään, miten ja mihin historiaa käytetään.

Teoksen tärkein käsite on historiakulttuuri, jolla tarkoitetaan erilaisia menneisyyttä koskevien mielikuvien tuottamisen ja käyttämisen tapoja. Historiakulttuuri muodostuu muun muassa museoista, muistomerkeistä ja merkkipäivistä, historiallisista romaaneista ja tietokonepeleistä. Historiakulttuuria on tutkittu runsaasti viime vuosikymmeninä. Tällöin on havaittu,

että se vaikuttaa akateemista historian tutkimusta tai koulunopetusta voimakkaammin ihmisten menneisyyskuvaan.

Rantala ja Ahonen korostavat sitä, kuinka historiakulttuuri ja yhteisön muisti muokkaavat ihmisten kuvaa menneisyydestä. He menevät jopa niin pitkälle, että väittävät muistelun ja akateemisen tutkimuksen asettuvan yhtä arvokkaiksi osiksi laajaa ja vaikeasti rajattavaa historian kenttää. Valitettavasti he eivät perustele tätä radikaalia näkemystään kunnolla.

Kirjan tekijät kehottavat opettajia hyödyntämään oppilaiden omasta kokemusmaailmasta kumpuvia arjen selviytymistarinoita. Näitä tarinoita voidaan työstää yhdessä ja sitoa ne osaksi yhteistä historiaa, jolloin oppilaiden suhde menneisyyteen muodostuisi eläväksi. Lisäksi oppilaiden omat tarinat voivat auttaa eri taustoista tulevia oppilaita ymmärtämään toisiaan paremmin. Tällä olisi suuri kasvatuksellinen merkitys, sillä monikulttuurisessa Suomessa elää rinnakkain erilaisia menneisyyskuvia omaavia yhteisöjä.

Historiakulttuuriin kuuluu myös kaupallisista intresseistä tehty historiaviihteen tuotteet, kuten historialliset elokuvat tai menneisyyteen sijoitetut tietokonepelit. Nämä historian viiheelliset esitykset ovat koululle hankala pala. Monet opettajat pelkäävät, että historiaviihde luo taiteellisen vapauden varjolla virheellistä kuvaa menneisyydestä. Pelko perustuu sille, että historian oppisisällöt ovat rakentuneet historiatieteelle, joka puolestaan on halunnut erottautua jyrkästi viiheellisistä menneisyyden tulkinnoista. Koulun pitäisi Rantalan ja Ahosen mielestä kuitenkin käyt-

tää hyväkseen historiaviihdettä, sillä se vaikuttaa joka tapauksessa oppilaiden käsityksiin menneisyydestä. Nuoret voivat viettää runsaasti aikaa tietokonepelien menneissä maailmoissa. Mielestäni historiaviihde sopii etenkin kiinnostuksen herättämiseen ja opetuksen elävöittämiseen sekä lähdekriittisten taitojen kehittämiseen.

Historiakulttuurin mahdollisuudet opetuksessa perustuvat ennen kaikkea siihen, että oppilaat eivät tee eroa koululuokassa ja sen ulkopuolella omaksumansa historian välillä. Kun historian läsnäolo arjessa tehdään näkyväksi, koulussa opittu tieto kiinnittyy paremmin ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä auttaa oppilaita omaksumaan oppisisältöjä syvällisemmin ja toisaalta käsittelemään kriittisesti koulun ulkopuolella kohtaamaansa historiakulttuuria. Parhaassa tapauksessa historiakulttuuriin avoimesti suhtautuva opetus herättää pysyvän kiinnostuksen historiaa kohtaan.

Miksi historiaa opetetaan?

Kansallinen historia oli keskeinen sidosaine, jolla luotiin kansallisvaltion yhteenkuuluvuuden tunnetta. Historia oli kansallinen kertomus, joka opetettiin kansakoulussa uusille ikäluokille. Näin lapset oppivat arvostamaan esi-isänsä pyrintöjä ja tulivat osaksi kansallisen kertomuksen jatkumoa. Sittemmin vähemmistöjä tutkineet historioitsijat ovat osoittaneet, että suuren kansallisen kertomuksen varjoihin jäi aina ihmisryhmiä, jotka eivät mahtuneet kansakunnan rakentamisprojektiin yhteiseen identiteettikertomukseen. Suomessa ulkopuolisuus on koskenut esimerkiksi romaneja ja saamelaisia.

Jälkinationalistinen historiankirjoitus on pyrkinyt vapauttamaan historianopetuksen ideologioista, mutta sen vaikutukset kouluopetukseen ovat olleet vaatimattomia. Oppikirjat rakentuvat edelleen kansallisen historian kehikolle, jossa menneisyyttä tarkastellaan pääasiassa poliittisten tapahtumien sarjana. Tradition voimasta kertoo sekin, että lukion uudessa opetussuunnitelmassa kulttuuri- ja aatehistoriaa sisältävä kurssi muuttuu vapaaehtoiseksi.

Historianopetus ei voi koskaan olla ideologioista vapaata. Historia on vahvasti yhteiskunnallinen aine, joka toteuttaa koulun laajalaisia kasvatuksellisia ja yhteiskunnallisia tehtäviä, kuten ihmisoikeuksien, suvaitsevaisuuden ja rauhan edistämistä. Parhaimmillaan historianopetus auttaa nuoria ymmärtämään, että ihmiset muuttavat yhteiskuntaa omalla toiminnallaan. Tämän ymmärryksen soisi voimauttavan oppilaita toimimaan myös itse aktiivisina kansalaisina omassa elämässään.

Aktiivisen kansalaisuuden näkökulmasta onkin yllättävää, kuinka kriittisesti Rantala ja Ahonen suhtautuvat ilmiöpohjaiseen opiskeluun, jossa tutkimuskohteeksi valittua ilmiötä tarkastellaan eri näkökulmista useiden oppiaineiden yhteistyönä. Ilmiöpohjainen lähestymistapa on kovassa nosteessa tämän päivän koulumaailmassa, sillä sen katsotaan vastaavan yhteiskunnallisia tarpeita ja tilanteita sekä innostavan oppilaita tutkivaan oppimiseen. Rantala ja Ahonen kuitenkin pelkäävät, että historiallisen tiedon luonne ei välttämättä tule siinä esiin. Ymmärrän huolen, mutta koen, että historiallis-yhteiskuntatiedollinen näkökulma voi ri-

kastuttaa ilmiöpohjaista opiskelua, jossa luonnontiede- ja kielipainotukset helposti korostuvat.

Historianopetuksen kaksi traditiota

Perinteinen historianopetus on kärjistetyksi poliittista, suurmiesteskeistä kansallista historiaa. Se tarkastelee menneisyyttä nykypäivästä käsin ja selittää asioiden nykyistä tilaa menneisyyden tapahtumilla. Osa oppilaista on voinut kokea perinteisen opetuksen tylsäksi, sillä se ei välttämättä kiinnity heidän omaan elämäänsä. Toisaalta se muodostaa selkeärajaisen ja helposti hallittavan kokonaisuuden, jonka omaksuminen onnistuu ahkerasti lukemalla.

Viime vuosikymmeninä yleistynyt vaihtoehtoinen historianopetus puolestaan pyrkii kasvatamaan kriittisiä kansalaisia, jotka kehittävät historiantaitojaan, kuten lähdekritiikkiä ja tiedon kriittistä arviointia. Oppilaat oppivat, että ilmiöiden tulkinnat muuttuvat näkökulman mukaan ja että eri ihmisryhmät voivat kokea saman asian hyvin eri tavoin.

Opetussuunnitelmien perusteella voisi kuvitella, että suomalaisessa historianopetuksessa korostuu nykyään vaihtoehtoisen opetuksen taidolliset piirteet. Todellisuudessa muutos on kuitenkin ollut hidaskäyttöinen. Opettajille tehtyjen kyselytutkimusten ja valtakunnallisten kokeiden perusteella on käynyt ilmi, että opettajat ovat pääosin pitäytyneet perinteisessä opetuksessa.

Muutoksen hitauteen on useita syitä. Lukiossa ylioppilaskirjoitukset ohjaavat opiskelua voimakkaasti. Niin kauan kun ylioppilaskokeessa mitataan täyteen ahdetujen lukion kurssien faktojen

muistamista, valtaosa opettajista kokee historian taitoja korostavan opettamisen ajankäytöllisesti mahdottomaksi. Taitopainotusta on helpompi sisällyttää koulukohtaisiin erikoiskursseihin, mutta kireän kuntatalouden vallitessa näiden tarjontaa on vähennetty. Samaan aikaan opetusryhmiä on säästösistä suurennettu, mikä osaltaan vaikeuttaa taitopainotuksen lisäämistä.

Rantalan ja Ahosen mukaan historiakulttuurista ammentava ja oppilaiden arkeen kiinnittyvä, tulkintojen monimuotoisuuden hyväksyvä ja historiantaitoja korostava lähestymistapa sopii nykyajan vaatimuksiin paremmin kuin kansallisen historiantutkimuksen traditiolle rakentava perinteinen opetus. Tämä vastaa myös uuden opetussuunnitelman linjaa, jossa oppisisältöjä on karsittu ja taitopainotusta korostettu. On kiinnostava nähdä, onnistuuko taitopainotteinen historianopetus löymään itsensä lopulta läpi.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja Porkkalan lukion historian ja yhteiskuntaopin opettaja.